

BA-Eindwerkstuk: GE3V14054

Begeleider: Kenan van de Mieroop

2019-2020, blok 4

Scriptie Internationale Betrekkingen in Historisch Perspectief

Een ratificatie die op zich liet wachten

Een historisch onderzoek naar de – vertraagde - ratificatie van het VN-Vrouwenverdrag in Nederland.

Student:

Naam: Olga van den Berg

Studentnummer: 5898838

Samenvatting

In 1980 ondertekende de Nederlandse regering als een van de eerste landen ter wereld het Verenigde Naties Vrouwenverdrag. Vervolgens kostte het de Nederlandse staat maar liefst elf jaar om dit verdrag te ratificeren. Onder meer neorealist Louis Henkin en idealist Cameron Thies pogen aan de hand van theorie, de complexe motivatie van staten om mensenrechtenverdragen te ratificeren te achterhalen. Dit onderzoek tracht verschillende theoretische inzichten aan te scherpen door deze te toetsen aan de motivatie van Nederland om het Vrouwenverdrag te ratificeren. Door middel van primaire bronanalyse en interviews met ambtenaren en politici uit de jaren tachtig wordt de gehele motivatie van de Nederlandse staat om het Vrouwenverdrag te ratificeren aan het licht gebracht, evenals de reden voor vertraging van deze ratificatie. Vervolgens worden overeenkomsten tussen deze motivatie en verschillende theorieën uiteengezet. Dit onderzoek concludeert dat Nederland vanuit een rationalistisch én idealistisch standpunt de ratificatie van het Vrouwenverdrag heeft benaderd. Onder meer door politieke commotie over de Algemene Wet Gelijke Behandeling stonden meermaals de politieke belangen boven de morele wanneer het op ratificatie aankwam. Daartegenover onderschrijft de toewijding van verschillende actoren voor een sterke juridische inbedding van het verdrag in het Nederlands rechtssysteem ook de idealistische motieven van de staat.

Trefwoorden: Algemene Wet Gelijke Behandeling, CEDAW, Emancipatie, Idealisme, Institutionalisme, Internationale Betrekkingen, Jaren tachtig, Liberalisme, Mensenrechtenverdrag, Mondelinge geschiedenis, Ratificatie, Rationalisme, VN-Vrouwenverdrag.

Inhoud

Afkortingen.....	3
Deel 1: Inleiding.....	4
Introductie.....	4
Historiografisch kader	6
Theoretisch kader.....	9
Deel 2: Analyse	13
Ratificatieproces in Nederland	13
Motieven voor de – vertraging van – ratificatie.....	15
Theoretische verklaringen.....	18
<i>Het realisme</i>	18
<i>Het institutionalisme</i>	20
<i>Het liberalisme</i>	21
<i>Het idealisme</i>	22
Deel 3: Conclusie	24
Bibliografie	26
Bijlages.....	29
Bijlage 1: Algemene vragen voor de interviews.....	29
Bijlage 2 : Aide-memoire voor VN Seminar Kiev 1990	30
Bijlage 3: Speech Swiebel bij CEDAW in New York 1994.....	32
Bijlage 4: Notitie DCE 1988.....	34

Afkortingen

<i>Afkorting</i>	<i>Toelichting</i>
<i>AV</i>	Algemene Vergadering
<i>AWGB</i>	Algemene Wet Gelijke Behandeling
<i>BUPO-Verdrag</i>	Internationaal verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten
<i>CEDAW</i>	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women
<i>DCE</i>	Directie Coördinatie Emancipatiebeleid
<i>IB</i>	Internationale Betrekkingen
<i>IVUR</i>	Internationaal Verdrag inzake de Uitbanning van alle vormen van Rassendiscriminatie
<i>VN</i>	Verenigde Naties

Deel 1: Inleiding

Introductie

Nederland heeft internationaal een goede reputatie wanneer het op mensenrechten aankomt.¹ Toch kostte het de Nederlandse staat aanzienlijk lang voordat ze de *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women* (CEDAW), een belangrijk mensenrechtenverdrag van de Verenigde Naties (VN), ratificeerden. Ratificatie behelst de formele goedkeuring van een verdrag en maakt deze daarbij officieel en wettelijk geldig. Nadat Nederland in 1980 op de tweede *United Nations World Conference on Women* in Kopenhagen als een van de eersten het verdrag ondertekende kostte het de regering maar liefst elf jaar om de CEDAW, ook wel het VN-Vrouwenverdrag genoemd, te ratificeren.² Een opvallende vertraging voor een land waar mensenrechten een centrale rol spelen in het buitenlandse beleid. De Nederlandse regering, vertegenwoordigd door het ministerie van Buitenlandse Zaken, verklaarde in 1994 aan het CEDAW-Comité dat deze vertraging voornamelijk kwam door de oorspronkelijke overtuiging dat de Nederlandse situatie bij toetreding in volledige overeenstemming moest zijn met de eisen van het verdrag.³ Deze wetswijzigingen verliepen echter moeizaam en uiteindelijk ratificeerde Nederland nog voordat het al haar wetten had aangepast aan het verdrag. De verklaring voor deze besluitvorming is echter nooit expliciet gegeven.⁴ Wie speelden een rol in dit ratificatieproces en wat overtuigde Nederland uiteindelijk om toch te ratificeren voordat de Nederlandse wet comfort het Verdrag was? In de analyse van dit onderzoek zal het besluitvormingsproces achter deze ratificatie worden achterhaald en dusdanig antwoord worden gegeven op dergelijke vragen. Tevens wordt het ratificatieproces ook vanuit een theoretische benadering onderzocht.

Binnen het wetenschappelijke veld van de Internationale Betrekkingen (IB) zijn er verschillende theorieën die de ratificatie van mensenrechtenverdragen door staten pogen te verklaren. Onder meer in het boek *“International relations theory today”* worden deze verschillende theorieën uiteengezet.⁵ Christian Tomuschat en Cameron Thies beschouwen vanuit een idealistisch perspectief het ratificeren van internationale mensenrechtenverdragen door een staat als een keuze

¹ Barbara Oomen, “The Rights for Others: The Contested Homecoming of Human Rights in the Netherlands,” *Netherlands Quarterly of Human Rights* 31, no. 1 (2013): pp. 41-73, <https://doi.org/10.1177/016934411303100103>.

² Marjolein Van Den Brink, “THE CEDAW after All These Years,” *Women's Human Rights*, 2012, pp. 482-510, <https://doi.org/10.1017/cbo9781139540841.022>, 482.

³ Zie bijlage 3.

⁴ Brink, “CEDAW after All These Years”, 484.

⁵ Ken Booth en Toni Erskine, *International Relations Theory Today* (Cambridge, UK: Polity, 2016).

voor een betere wereld door middel van het recht en moraliteit.⁶ Vanuit een rationele overtuiging beargumenteren realist Kenneth Waltz en institutionalist Robert Keohane juist dat dergelijke keuzes te verklaren zijn als het resultaat van een rationeel gedrag van staten gebaseerd op eigenbelang.⁷ Ook professor internationaal recht aan *Yale University*, Oona Hathaway beschrijft in haar artikel “*Do human right treaties make a difference?*” verschillende theorieën over de verhouding tussen mensenrechtenverdragen en de staat en zet normatieve theorie tegenover het rationalisme.⁸ Deze theorieën trachten een potentiële verklaring voor ratificatie van een mensenrechtenverdrag te geven. Elke benadering biedt echter vaak nuttige en aanvullende inzichten voor ratificatie van mensenrechtenverdragen. Het doel van dit onderzoek is om deze theorieën waar nodig aan te vullen zodat ze individueel, dan wel collectief, beter toegerust zijn om ratificatie van mensenrechtenverdragen te verklaren. Het is bovendien interessant om deze theoretische verklaringen te toetsen aan de werkelijkheid. Is de ratificatie van mensenrechten verdragen, zoals het VN-Vrouwenverdrag, daadwerkelijk gebaseerd op eigenbelang of draait het om de moraliteit? De Nederlandse positie ten opzichte van mensenrechten is reeds getheoretiseerd door onder meer hoogleraar Barbara Oomen,⁹ echter is deze theorie nog niet in relatie gebracht met ratificatie van verdragen of gespecificeerd op het VN-Vrouwenverdrag. Er is ook al eerder onderzoek gedaan naar de ratificatie van het VN-Vrouwenverdrag door Nederland, maar dit is nooit gekoppeld met de IB-theorie over ratificatie. Bovendien zijn de beweegredenen van Nederland om te ratificeren voordat de Nederlandse wet comfort het Verdrag was, niet toegelicht.¹⁰

Dit onderzoek zal door middel van primaire bronanalyse en interviews met Nederlandse ambtenaren van toentertijd een aanvulling zijn op deze schrijvers door de gehele motivatie van de Nederlandse regering om het VN-Vrouwenverdrag te ratificeren aan het licht te brengen en vervolgens deze aan de IB-theorie over ratificatie te verbinden. Dit onderzoek geeft uiteindelijk antwoord op de volgende vraag: ‘Waarom ratificeerde de Nederlandse regering in 1991 – met vertraging – het VN-Vrouwenverdrag van 1979 en kan deze motivering van de Nederlandse regering vanuit een

⁶ Christian Tomuschat, *Human Rights: between Idealism and Realism* (Oxford: Oxford University Press, 2014), 4; Cameron G. Thies, “Progress, History and Identity in International Relations Theory: The Case of the Idealist-Realist Debate,” *European Journal of International Relations* 8, no. 2 (2002): pp. 147-185, <https://doi.org/10.1177/1354066102008002001>.

⁷ Kenneth Neal. Waltz, in *Theory of International Politics* (New York: McGraw-Hill, 2006); Robert O. Keohane, “Observations on the Promise and Pitfalls of Historical Institutionalism in International Relations,” *International Politics and Institutions in Time*, September 2017, pp. 321-336, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198744023.003.0015>

⁸ Oona A. Hathaway, “Do Human Rights Treaties Make a Difference?,” *The Yale Law Journal* 111, no. 8 (2002): p. 1935, <https://doi.org/10.2307/797642>.

⁹ Oomen, “The Rights for Others:”, 44.

¹⁰ Brink, “CEDAW after All These Years”, 484.

rationalistisch dan wel idealistisch kader begrepen worden?’ Deze vraag zal worden opgedeeld in enkele deelvragen. In de analyse zal eerst worden gekeken naar: ‘Hoe verliep het ratificatieproces van het VN-Vrouwenverdrag in Nederland?’ Wanneer dat helder is kan er onderzocht worden: ‘Wat waren de beweegredenen van de Nederlandse regering voor deze aanpak?’ en tot slot zal de volgende vraag worden beantwoord: ‘In welk theoretisch kader kan deze motivering begrepen worden?’

Na de introductie wordt er een historiografisch en een theoretisch kader uitgewerkt, dienend als basis voor de analyse. Het historiografische kader zet de geschiedschrijving van de ratificatie van het VN-Vrouwenverdrag in Nederland uiteen om aan te tonen dat er een leemte is binnen deze geschiedschrijving. De ratificatie van dit verdrag is namelijk nog niet vanuit de IB-theorie benaderd. In dit kader zal ook bestaande literatuur omtrent de Nederlandse positie ten opzichte van de IB-theorie worden toegelicht. Dit historiografisch kader zal zodoende het nut aantonen van de koppeling tussen theorieën van IB en de ratificatie van het VN-Vrouwenverdrag door Nederland. Vervolgens bakent het theoretisch kader het onderzoek af door kort de aard en het belang van mondelinge geschiedenis te bespreken en licht toe wat er precies bedoelt wordt met “verhouding” tot de IB-theorie. Na deze kaders zal de analyse van het onderzoek beginnen.

De analyse bestaat uit drie paragrafen die elk een afzonderlijke deelvraag behandelen. Eerst zal door middel van enkele beleidsdocumenten uit de jaren tachtig het ratificatieproces uiteen worden gezet. Vervolgens zal aan de hand van enkele speeches en de informatie uit de interviews met de ambtenaren, duidelijk worden waarom Nederland het VN-Vrouwenverdrag - met vertraging – ratificeerde. In de laatste paragraaf zal de verklaring die volgt uit het primair bronnenonderzoek in relatie gebracht worden met de IB-theorie. Hierbij wordt aan de hand van het artikel van Hathaway en andere academici bepaald welke IB-theorieën relevant zijn voor ratificatie van mensenrechtenverdragen en zal er bondig geschetst worden wat deze theorieën inhouden. Door de theorie aan de werkelijkheid te toetsen zal deze scriptie een belangrijke bijdrage leveren aan bestaande IB-theorie over het complexe ratificatieproces van mensenrechtenverdragen.

Mijn bevindingen tonen uiteindelijk aan dat geen van de theorieën al de acties van de regering gedurende het ratificatieproces weet te verklaren. Het blijkt dat er zowel vanuit rationele als idealistische kaders gekeken kan worden naar het ratificatieproces.

Historiografisch kader

De ratificatie periode van het VN-Vrouwenverdrag in Nederland en met name de vertraging is tot dusver onderbelicht gebleven in de geschiedschrijving. Wel wordt de ratificatie van het verdrag door verschillende academici vanuit een juridisch perspectief benaderd. Hierbij reageerden zij voornamelijk op de regeringsverklaring om nog te wachten met ratificeren.

De Nederlandse regering beargumenteerde al vanaf begin jaren tachtig onder meer in het

Memorie van Toelichting voor de Tweede Kamer, dat Nederland het VN-Vrouwenverdrag niet direct ratificeerde omdat ze wilde dat de Nederlandse wet aan de eisen van het verdrag voldeed.¹¹ De Algemene Wet Gelijke Behandeling (AWGB), een wet die seksdiscriminatie expliciet beschermde en veel publieke ophef teweegbracht, moest eerst in werking treden. Deze verklaring is meermaals aangehaald in officiële overheidsdocumenten over het verdrag.¹² Voorafgaand aan de ratificatie en kort erna schreven verschillende juristen in het tijdschrift *Nemesis*¹³ artikelen over de stand van zaken van dit verdrag in Nederland en deze verklaring van de Nederlandse regering. Over het algemeen waren deze juristen kritisch over de aanpak van de Nederlandse regering.¹⁴ In dit tijdschrift schreef Loes Brünott in 1987 het artikel “De actuele verhouding tussen het Vrouwenverdrag en een brede wet gelijke behandeling”. In dat artikel stelt ze dat: “Anders dan een [...] standpunt van de regering wilde, verplicht het verdrag de lidstaten niet een algemene wet tegen vrouwendiscriminatie tot stand te brengen.”¹⁵ Ze beargumenteert dat het eerste artikel van de Nederlandse grondwet al de constitutionele verankering van het recht op gelijkheid tussen mannen en vrouwen biedt die het Vrouwenverdrag vereist in verdragsartikel 2.¹⁶ Hiermee maakte zij duidelijk dat het dus niet verplicht was voor de Nederlandse staat om zo lang te wachten met ratificatie. Brünotts’ stuk is geschreven in 1987 toen de AWGB en het Vrouwenverdrag beiden nog niet in werking waren getreden. De regering veranderde uiteindelijk ook van gedachte en ratificeerde het verdrag alsnog voordat de AWGB in werking trad. De verantwoordelijke ministers verklaarden aan het parlement later dat de betekenis van verdragsverplichtingen niet wordt bepaald door de opvattingen van de nationale wetgever ten tijde van een verdragsgoedkeuring.¹⁷

Brünott brengt duidelijk naar voren dat de vertraagde ratificatie niet wettelijk verplicht was en bekritiseert daarbij de werkwijze van de regering. Ze onderzocht echter niet de beweegredenen van Nederland om pas later te ratificeren. Dit tracht jurist en professor mensenrechten Marjolein van den Brink wel te doen in haar artikel “*The CEDAW after all these years: firmly rooted in Dutch clay?*”¹⁸ Van den Brink stelt dat de regering misschien reden had om op haar hoede te zijn voor overhaaste ratificatie, aangezien andere mensenrechtenorganen recentelijk Nederland hadden bekritiseerd

¹¹ Tweede Kamer, 1984-1985, 18950 (R 1281), nr. 3 (Memorie van Toelichting).

¹² Tweede Kamer, 1986-1987, 18950 (R 1281), nr. 6. (Memorie van Antwoord); Tweede Kamer, 1988-1989, 18950 (R 1281), nr. 9. (Nota naar aanleiding van het Eindverslag).

¹³ *Een academisch tijdschrift opgericht in de jaren tachtig over de rechtspraak en de vrouw.*

¹⁴ L. Lijnzaad, “Het Kussen Van Een Kikker,” *Nemesis* 7, no. 2 (1991): pp. 5-18; Jenny E. Goldschmidt, “Het VN-Verdrag Inzake De Uitbanning Van Alle Vormen Van Discriminatie Jegens De Vrouw,” *Nemesis* 7 (1984): pp. 334-337.

¹⁵ Loes Brünott, “De Actuele Verhouding Tussen Het Vrouwenverdrag En Een Brede Wet Gelijke Behandeling,” *Nemesis* 3 (1987): pp. 270-277

¹⁶ *Ibid*, 272.

¹⁷ Tweede Kamer 1988-1989, 18950 (R 1281), nr. 9 at 4.

¹⁸ Brink, “CEDAW after All These Years”.

wegens het niet naleven van enkele verdragsverplichtingen. In 1984 diende een Nederlands staatsburger een klacht in tegen de Nederlandse staat onder de individuele klachtenprocedure van het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (BUPO-Verdrag), en kreeg gelijk.¹⁹ Volgens Van den Brink vreesde de Nederlandse regering naar aanleiding van deze zaak hoge kosten en overwoog zelfs zich terug te trekken uit het BUPO-Verdrag. Verder heeft de Nederlandse overheid in 1987 de dubieuze eer de eerste staat te zijn die haar verplichtingen onder het Internationaal Verdrag inzake de Uitbanning van alle vormen van Rassendiscriminatie (IVUR) schendt.²⁰ Dergelijke gebeurtenissen stimuleren niet om een nieuw mensenrechtenverdrag te ratificeren. Van den Brink verwijst in haar artikel echter niet naar overheidsdocumentatie of andere bronnen dus lijkt deze verklaring van speculerende aard.²¹ Een ander belangrijk punt dat Van den Brink aanstipt is het feit dat de Nederlandse staat uiteindelijk haar gedachte veranderde en ratificeerde voordat de AWGB in werking trad en geeft hiervoor de volgende verklaring: *“Rumour has it that the government’s change of mind was to a large extent thanks to the unremitting efforts of one or two civil servants who strongly supported ratification.”*²² Dit roept natuurlijk vragen op: Is het mogelijk dat de beslissing is genomen, niet omwille van de het belang van de staat, maar door de motivaties van een paar sleutelfiguren?”

Zoals hierboven beschreven is er nog weinig geschreven over de ratificatie van het VN-Vrouwenverdrag door Nederland. Het is deels onduidelijk waarom Nederland zo lang wachtte met ratificeren en ook de reden voor de gedachteverandering van de regering is nog onderbelicht. Bovendien is er nog nooit vanuit het perspectief van de regering gekeken naar dit proces. Wat ook naar voren komt in dit kortstondige onderzoek naar de historiografie is dat dit onderwerp enkel nog door juristen is belicht. De ratificatie van een mensenrechtenverdrag is echter niet slechts relevant om te onderzoeken vanuit een juridisch perspectief, maar kan ook nieuw inzicht geven in de IB-theorie over dit fenomeen. Verschillende IB-academici, zoals Hathaway en professor Eric Neumayer hebben de verhouding tussen staten en de ratificatie van mensenrechtenverdragen in het algemeen in een theoretisch framework uiteengezet.²³ Door de theoretische inzichten toe te passen op deze casus kan het ratificatieproces nog beter begrepen worden. Bovendien benadrukten Slaughter et al. in 1998 het belang om disciplinaire inzichten van het recht en van de IB aan elkaar te koppelen om het gedrag van

¹⁹ Brink, “CEDAW after All These Years” 483.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid., 483-484.

²² Ibid., 485.

²³ Eric Neumayer, “Do International Human Rights Treaties Improve Respect for Human Rights?,” *SSRN Electronic Journal*, 2004, <https://doi.org/10.2139/ssrn.607681>; Hathaway, “Do Human Rights Treaties Make a Difference?”, 1949.

natiestaten beter te begrijpen.²⁴ Brünott heeft inzicht gegeven in de juridische verklaring voor ratificatie van het Vrouwenverdrag, maar mogelijk overige motivatie voor ratificatie van het verdrag is nog steeds onduidelijk. Er is dusdanig een leemte binnen de geschiedschrijving over de ratificatie van het VN-Vrouwenverdrag door Nederland. Enerzijds op inhoud en anderzijds op theoretische inbedding van deze gebeurtenis. Door in dit onderzoek de motivatie voor ratificatie aan IB-theorie te koppelen zal deze scriptie niet alleen praktische, maar ook theoretische inzichten geven over de ratificatie van het Vrouwenverdrag.

Theoretisch kader

Dit theoretisch kader licht toe op welke manier mondelinge geschiedschrijving bijdraagt aan de beantwoording van de hoofdvraag. Naast deze methodische toelichting van mondelinge geschiedenis wordt in dit kader ook besproken waarom en op welke manier de ratificatie aan theorie wordt gekoppeld.

Mondelinge geschiedenis, ook wel *oral history* genoemd, is een methode van geschiedschrijving die historische informatie verzamelt aan de hand van het geheugen van individuen, vaak door middel van interviews. Deze interviews worden afgenomen bij personen die hebben deelgenomen aan gebeurtenissen uit het verleden en wiens herinneringen en/of percepties daarvan van nut zijn voor het begrip van de dergelijke gebeurtenis.²⁵ Het doel achter deze scriptie is om nieuwe informatie te verkrijgen over motieven van de Nederlandse overheid om het VN-Vrouwenverdrag te ratificeren. Deze motieven zijn verklaringen die in eerste instantie niet zijn opgetekend in openbare documenten. Er zijn, zoals in het historiografisch kader duidelijk werd, maar weinig schriftelijke bronnen beschikbaar die de ratificatie van het verdrag verklaren. Mondelinge geschiedenis kan op deze manier nieuwe inzichten geven die de feilbaarheid van reguliere geschiedschrijving aantonen. Volgens de leidende historicus op dit vakgebied Donald A. Ritchie is dit de belangrijkste meerwaarde van mondelinge geschiedenis: *'Information gained from interviews can force historians to rethink what they thought they knew, and there will often be unexpected discrepancies between the written and oral sources.'*²⁶ Individuele verklaringen kunnen gebruikt worden om andere bronnen nogmaals kritisch te onderzoeken.

Mondelinge geschiedenis heeft als methode ook kritiek ontvangen. Critici waren er onder meer op tegen dat een herinnering gebruikt kon worden als een historische bron, want herinneringen

²⁴ Anne-Marie Slaughter, Andrew S. Tulumello, en Stepan Wood, "International Law and International Relations Theory: A New Generation of Interdisciplinary Scholarship," *The American Journal of International Law* 92, no. 3 (1998): p. 367, <https://doi.org/10.2307/2997914>.

²⁵ Donald A. Ritchie, *The Oxford Handbook of Oral History* (Oxford: Oxford Univ. Press, 2012) 4.

²⁶ Ritchie, *The Oxford Handbook of Oral History*, 12.

zijn “te subjectief” en kunnen “misleidend” zijn.²⁷ Mondelinge geschiedschrijver Alessandro Portelli stelt echter dat ook documenten onderhevig kunnen zijn aan dergelijke subjectiviteit, schriftelijke bronnen worden immers vaak ook beïnvloed door de overtuigingen van de schrijver.²⁸ De gestelde kritiek kan dusdanig voor de gehele discipline gelden, niet alleen voor mondelinge geschiedenis. Al is daarmee de kous niet af, wanneer men aan de hand van mondelinge geschiedenis onderzoek doet is het wel van belang om deze kanttekening in acht te nemen. In dit onderzoek is daarom ook de positie en de subjectiviteit van de geïnterviewden in acht genomen. Richtinggevende uitspraken zijn getoetst aan de context en geverifieerd bij andere geïnterviewden. Eveneens is er gevraagd naar additionele documentatie die de uitspraken kon onderbouwen. Op deze wijze is geprobeerd subjectiviteit van de resultaten te beperken.

Verder worden er door Ritchie enkele standaarden gesteld waar mondelinge geschiedschrijvers aan behoren te voldoen. In dit onderzoek zullen de ethische en methodologische verantwoordelijkheden van een mondelinge historicus, zoals beschreven in Ritchies handboek “*Doing Oral history: A Practical Guide*” worden nageleefd.²⁹ Alle geïnterviewden zijn akkoord gegaan met de het gebruik van hun namen en hun uitspraken in dit onderzoek. Eveneens is er rekening gehouden met methodologische richtlijnen binnen de mondelinge geschiedenis. Voorafgaand aan de interviews heb ik mij opgesteld als *neutral questioner* en geprobeerd de vragen zo objectief mogelijk te formuleren. De vragen zijn wegens beperkte beschikbaarheid van de geïnterviewden duidelijk afgebakend en gericht op persoonlijke verklaringen voor ratificatie. Al wordt er door open vragen te stellen wel genoeg ruimte gelaten voor de geïnterviewden om door hen geachte relevante additionele informatie te verschaffen. Het stellen van dergelijke open vragen is volgens Ritchie een belangrijk onderdeel van mondelinge geschiedschrijving.³⁰ In de eerste bijlage van dit onderzoek staan de algemene vragen die gesteld zijn aan de geïnterviewden. Door het proces heen heb ik mijn vragen ook soms aangepast wanneer er onverwachts nieuwe informatie boven tafel kwam, ook enkele van deze vragen staan in de bijlage. Hierdoor heb ik meer informatie kunnen vergaren dan vooraf voorzien was. Het kan zijn dat de vragen net wat anders geformuleerd werden in het interview om aan te sluiten op het vorige antwoord van de geïnterviewden. Volgens Ritchie is dergelijke flexibiliteit van belang: “*An interviewer must always be prepared to abandon carefully prepared questions and follow the interviewee down unexpected paths, always helping the interviewee by questioning, guiding, coaxing, and challenging.*”³¹

²⁷ Ritchie, *The Oxford Handbook of Oral History*, 10.

²⁸ Alessandro Portelli, “What Makes Oral History Different,” *Oral History, Oral Culture, and Italian Americans*, 2009, pp. 21-30, https://doi.org/10.1057/9780230101395_2.ericans (pp. 21-30). Palgrave Macmillan, New York.

²⁹ Donald A. Ritchie, *The Oxford Handbook of Oral History*.

³⁰ Ritchie, *The Oxford Handbook of Oral History*, 108.

³¹ Ritchie, ‘Introduction: The Evolution of Oral History’, 12.

Er is bewust gekozen voor een beperkt aantal interviews. Bij een ratificatieproces draait het in de praktijk om een klein aantal mensen die van de hoed en de rand weten en het totaalplaatje overzien.³² Bovendien is een onderzoek met veel verschillende individuen in dit tijdbestek niet mogelijk gebleken. De individuen die zijn geselecteerd voor dit onderzoek zijn: Laetitia van den Assum, de diplomate die het Verdrag introduceerde in New York, Wepke Kingma, verantwoordelijke ambtenaar voor het Vrouwenverdrag bij directie Verdragen van het ministerie van Buitenlandse Zaken, Joke Swiebel ambtenaar bij het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheden in de jaren tachtig met kennis van zaken, Jeroen de Wildt de voorzitter van de Directie Coördinatie Emancipatiebeleid (DCE) van de regering, tevens de commissie die de Memorie van Toelichting en de Memorie van Antwoord opstelde en tot slot Louise Groenman een kamerlid van D66 die de openingsspeech gaf bij de goedkeuring van het verdrag door de Tweede Kamer in 1990. Iedereen behalve Groenman was toentertijd zelf werkzaam voor de regering en zal niet zo snel het eigen handelen bekritisieren of dat van de eigen afdeling. Bovendien zijn het personen die het verdrag grondig kennen en zich hard hebben gemaakt voor de ratificatie, logischerwijs zijn zij over het algemeen positief over het verdrag. Bij Groenman zouden ook politieke overtuigingen nog een rol kunnen spelen in haar visie op de regering. Er wordt geprobeerd de mogelijke subjectiviteit te beperken in de resultaten.

De individuen zijn niet op dezelfde wijze geïnterviewd, wegens drukke agenda's en door COVID-19 hebben Van den Assum, Kingma, Groenman en Swiebel enkel via email de interviewvragen beantwoord. Met De Wildt is wel telefonisch contact geweest in de vorm van een telefonisch interview. Het gebruik van interviews is binnen de IB een gangbare onderzoeksmethode.³³ Voor dit onderzoek zal echter ook gebruik worden gemaakt van enkele andere bronnen om de antwoorden van de geïnterviewden aan te vullen. Binnen de analyse van deze scriptie worden de verklaringen voor ratificatie uit de antwoorden geselecteerd en in de context van de Nederlandse ratificatie van het VN-Vrouwenverdrag geplaatst. Een belangrijke primaire bron die hierbij gebruikt wordt is een document met speeches en aantekeningen van diplomate Joke Swiebel voor een VN Seminar in Kiev in 1990. Nederland was voor dit seminar uitgenodigd door de VN om druk te zetten op de ratificatie. Aangezien deze documenten niet openbaar beschikbaar zijn, worden deze als bijlage toegevoegd in dit onderzoek.³⁴

Na deze verheldering over het gebruik van mondelinge geschiedenis in dit onderzoek zal de rest van dit theoretisch kader bespreken waarom en op welke manier de ratificatie aan IB-theorie

³² Jeroen de Wildt, in een email naar auteur, 11 mei, 2020.

³³ Delphine Alles, Auriane Guilbaud, en Delphine Lagrange, "Interviews in International Relations," *Resources and Applied Methods in International Relations*, 2017, pp. 109-122, https://doi.org/10.1007/978-3-319-61979-8_8.

³⁴ Zie bijlages 2, 3 en 4.

wordt gekoppeld. Elk studiegebied heeft zijn theorieën of fundamentele paradigma's, net als de IB. In het boek *“Introduction to International Relations: Theory and Practice”* van Joyce P. Kaufman wordt duidelijk hoe IB-theorie zich ontwikkelt. Binnen de discipline IB bieden theorieën het raamwerk waarmee de complexe wereldorde vereenvoudigd kan worden, zodat we gebeurtenissen kunnen beschrijven, kunnen uitleggen waarom ze zijn gebeurd en kunnen voorspellen wat er in de toekomst kan gebeuren. Echter, het is lastig om met zekerheid een verklaring te bieden, omdat er binnen de discipline IB zoveel variabelen zijn die de uitkomst van gebeurtenissen kunnen beïnvloeden. Dit betekent dat de theoretische perspectieven dynamisch zijn en evolueren naarmate situaties veranderen.³⁵ Verschillende academici volgen deze overtuiging, zoals bijvoorbeeld Hathaway en Neumayer die door middel van empirisch en analytisch onderzoek, theoretische verklaringen over de verhouding tussen de staat en mensenrechten proberen aan te scherpen.³⁶ Eveneens tracht hoogleraar geschiedenis van de IB Duco Hellema in zijn boek *‘Nederland in de wereld: buitenlandse politiek van Nederland’* theorie en werkelijkheid aan elkaar te koppelen.³⁷ Hellema stelt dat door middel van theorie met werkelijkheid te vergelijken de theorie over een fenomeen kan worden aangescherpt.³⁸ Op deze manier kunnen in het vervolg complexe gebeurtenissen, zoals bijvoorbeeld ratificatie, beter begrepen worden.³⁹ Dit onderzoek zal een bijdrage leveren aan de IB-theorie die ratificatie tracht te verklaren door de motieven van de regering te vergelijken met mogelijke motieven volgens de IB-theorie.

³⁵ Joyce P. Kaufman en Susan McEachern, *Introduction to International Relations: Theory and Practice* (Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc, 2018), 31.

³⁶ Neumayer, “Do International Human Rights Treaties Improve Respect,”; Hathaway, “Do Human Rights Treaties Make a Difference?”.

³⁷ Duco Hellema, *Nederland in De Wereld: De Buitenlandse Politiek Van Nederland*. Houten: Spectrum, 2016.

³⁸ Ibid, 14.

³⁹ Kaufman *Introduction to International Relations*, 18-34.

Deel 2: Analyse

In deel 1 is de basis gelegd voor de analyse, waarmee in deel 2 gewerkt gaat worden. Deel 2 zal bestaan uit drie paragrafen. In de eerste paragraaf zal een tijdslijn van het ratificatieproces worden weergegeven. In de tweede paragraaf zal het ratificatieproces van het Vrouwenverdrag zoals dat naar voren kwam in de interviews en primaire bronnen worden toegelicht. De laatste paragraaf zoekt naar de relaties tussen theoretische inzichten omtrent ratificatie en het ratificatieproces zoals beschreven in de tweede paragraaf.

Ratificatieproces in Nederland

Om de motivatie van de Nederlandse regering voor de ratificatie van het VN-Vrouwenverdrag te achterhalen en te kunnen begrijpen is het ten eerste van belang om het complexe ratificatieproces in Nederland en de politieke context waarin dit zich afspeelde helder uiteen te zetten. Deze paragraaf geeft dan ook antwoord op de deelvraag: Hoe verliep het ratificatieproces voor het VN-Vrouwenverdrag in Nederland?

Het ratificatieproces speelde zich af in de periode tussen de ondertekening van het verdrag in 1980 en de goedkeuring van het verdrag door de Eerste Kamer in 1991. De Nederlandse regering voerde deze jaren een sociaal-conservatief beleid onder leiding van de Christelijk-Democratische partij, het CDA, in verschillende coalities met de VVD, de PvdA of D66.⁴⁰ Gedurende deze periode vond ook de tweede feministische golf plaats, waarbij er in veel westerse landen steeds meer aandacht werd gevraagd voor vrouwenrechten.⁴¹ De Nederlandse regering moest zich in dat maatschappelijke debat verhouden tot de roep op emancipatie en de nog conservatieve oudere generatie.⁴²

Nu kort de politieke context is geschetst waarin het ratificatieproces plaatsvond kan onderzocht worden hoe dat proces precies verliep. Voordat een internationaal verdrag wordt aangenomen zijn er verschillende stappen die doorlopen moeten worden en verschillende actoren die daar een rol in spelen, te beginnen bij het ministerie van Buitenlandse Zaken. Dit ministerie is de spreekbuis van Nederland op het internationale toneel en logischerwijs ook de eerste die met internationale verdragen te maken krijgt. In het algemeen wordt over de tekst van verdragen onderhandeld door bewindspersonen van dit ministerie, in het geval van het VN-Vrouwenverdrag heeft Nederland een belangrijke rol gespeeld in deze onderhandelingen. Diplomate Van den Assum

⁴⁰ Dölle Alfons. "CDA behoeft ondertitel 'sociaal conservatief'." (2003) pp. 70-83.

⁴¹ Tetty Havinga en Jos Hoevenaars, "Liane Vogel-Polsky En De Realisatie Van Vrouwenrechten: Een Actor Als Factor [[Liane Vogel-Polsky and the Realisation of Womens' Rights]," *SSRN Electronic Journal*, 2016, <https://doi.org/10.2139/ssrn.2741069>.

⁴² Hellema, *Nedreland in de wereld*, 204.

was verantwoordelijk voor de ambtelijke voorbereiding en behandeling van het ontwerpverdrag in de Algemene Vergadering (AV) van de VN in New York tussen 1977 en de aanvaarding van het ontwerp in december 1979. Nederland speelde daarbij vaak een leidende rol. Zo schreef Van den Assum bijvoorbeeld de tekst voor de resolutie waarmee het verdrag door de AV werd aangenomen. Nederland introduceerde die tekst, en dus het verdrag, in het debat.⁴³ Nadat het Verdrag geïntroduceerd was ondertekende de staatssecretaris Kraaijeveld-Wouters op de tweede *United Nations World Conference on Women* in Kopenhagen als een van de eerste het verdrag.⁴⁴

Na de ondertekening van het verdrag werd het als voorontwerp opgestuurd naar de Raad van Staten, het hoogste juridische adviesorgaan, in 1981.⁴⁵ Vervolgens moest het parlement besluiten over ratificatie. In Nederland wordt eerst een Memorie van Toelichting ingediend door de regering, voordat verdragen worden aangenomen door het parlement.⁴⁶ Deze memorie voor het Vrouwenverdrag verscheen pas in 1985, vijf jaar na ondertekening. De verantwoordelijkheid voor het Memorie van Toelichting binnen de regering lag bij de DCE. Deze directie schreef met behulp van relevante departementen de Memories voor het parlement. Na het Memorie van Toelichting volgt een voorlopig verslag. Een voorlopig verslag wordt uitgebracht namens het parlement om de mogelijkheid open te laten om later nog in te gaan op het antwoord van de regering.⁴⁷ Als reactie schrijft de regering dan weer een Memorie van Antwoord voor het parlement, dit memorie voor het Vrouwenverdrag volgde anderhalve jaar later in december 1986.⁴⁸ In april 1987 verscheen als reactie op dit memorie een eindverslag namens een commissie van het parlement.⁴⁹ Op dit eindverslag volgde nog enkele nota's van wijzigingen, zoals bijvoorbeeld een bijzondere rapportageverplichting, voordat de Tweede Kamer uiteindelijk het verdrag goedkeurde in 1990.⁵⁰ Wanneer ook de Eerste Kamer geen bezwaren meer had, dit gebeurde een jaar later, werd het verdrag geratificeerd.

Van alle VN-mensenrechtenverdragen die Nederland heeft geratificeerd heeft het VN-Vrouwenverdrag met elf jaar het langste ratificatieproces gehad. Nederland heeft wel vaker enkele jaren over ratificatie gedaan, zoals bijvoorbeeld negen jaar over de ratificatie van het BUPO-Verdrag. Echter, heeft de Nederlandse regering het IVUR uit 1966 binnen vijf jaar weten te ratificeren. Dit toont

⁴³ Laetitia van den Assum, interview door auteur, 6 mei, 2020.

⁴⁴ Brink, "CEDAW after All These Years", 482

⁴⁵ Tweede Kamer 1984–1985, 18950 (R 1281), A.

⁴⁶ Tweede Kamer, 1984-1985, 18950 (R 1281), nr. 3. (Memorie van Toelichting)

⁴⁷ Tweede Kamer, 1984-1985, 18950 (R 1281), nr. 4. (Voorlopig verslag)

⁴⁸ Tweede Kamer, 1986-1987, 18950 (R 1281), nr. 6. (Memorie van Antwoord)

⁴⁹ Tweede Kamer, 1986-1987, 18950 (R 1281), nr. 8. (Eindverslag)

⁵⁰ *In de goedkeuringswet, is een bijzondere rapportageplicht opgenomen. Deze verplichting houdt in dat de Nederlandse regering, voorafgaande aan de rapportage aan het CEDAW-Comité, aan het parlement verslag doet van de uitvoering van het verdrag. Hiermee kan de Tweede Kamer toezicht houden op de inhoud van de rapportage aan het CEDAW-Comité.*

aan dat er meer zaken invloed hadden op ratificatie van het Vrouwenverdrag dan alleen administratieve regelingen.

Motieven voor de – vertraging van – ratificatie

Nu de tijdslijn van de ratificatie van het verdrag helder uiteen is gezet kan er worden gekeken naar de beweegredenen van de regering die het verloop van dit proces beïnvloed hebben. Hiermee wordt de tweede deelvraag van het onderzoek beantwoord: ‘Wat waren de beweegredenen van de Nederlandse regering voor deze aanpak?’ Er zijn verschillende aspecten opmerkelijk aan de ratificatie van het VN-Vrouwenverdrag. Ten eerste de vijfjarige onderbreking tussen ondertekening en de memorie van toelichting (1980-1985), en vervolgens de relatief langdurende interactie tussen het parlement en de regering die volgde (1985-1991). Bij eerdere ratificatie van andere mensenrechtenverdragen duurde ratificatie een stuk korter. Wat in dit onderzoek centraal staat is de motivatie van de regering om te ratificeren en dit is dan ook de belangrijkste vraag die de geïnterviewden gesteld werd.

In het *aide-memoire* van Swiebel voor de VN Seminar in Kiev werd de vertraging verklaard vanuit twee verschillende invalshoeken.⁵¹ Ten eerste beschreef zij de vertraging vanuit een juridische invalshoek. Nederland heeft een monistisch rechtsstelsel waarbij een geratificeerd verdrag vanzelf integraal onderdeel wordt van de Nederlandse rechtsorde. Volgens artikel 94 van de Nederlandse grondwet blijven Nederlandse voorschriften buiten toepassing indien deze niet verenigbaar zijn met een ieder verbindende bepaling uit verdragen.⁵² Door dit artikel worden goedkeuringsprocedures van verdragen daarom niet als een sinecure opgevat, maar moeten buitengewoon grondig, wetenschappelijk verantwoord en gedetailleerd worden behandeld, en dat kost tijd.⁵³ Ook volgens Van den Assum was dit een belangrijke oorzaak voor de vertraging:

[...] de eerste reden is dat Nederland altijd heel secuur omgaat met het aangaan van verdragsverplichtingen, ook wanneer het gaat om verplichtingen die voor een deel een streef karakter hebben, dat wil zeggen dat ze niet onmiddellijk afdwingbaar zijn, maar Nederland heeft bij mensenrechtenverdragen echter vaak vastgehouden aan de wens om voorafgaand aan ratificatie te zorgen dat alle wet- en regelgeving in overeenstemming werd gebracht met het verdrag. Dat kan veel tijd kosten.⁵⁴

Wat hierbij ook meespeelde was dat de ambtenaren die dit werk moesten verrichten dit verdrag graag serieus wilden nemen. De Wildt gaf aan dat hij als beleidsmaker voor de DCE het belangrijk vond dat

⁵¹ Zie bijlage 2.

⁵² *Een ieder verbindende bepaling heeft directe werking wat inhoudt dat de burger zich bij de rechter op een dergelijke bepaling kan beroepen.*

⁵³ Zie bijlage 2.

⁵⁴ Laetitia van den Assum, interview door auteur, 6 mei, 2020.

het verdrag serieus genomen werd want “als het verdrag op die punten [waar nog onenigheid over bestond in de politiek] serieus wordt nageleefd dan hadden we een belangrijk instrument om allemaal wijzigingen af te dwingen in de komende periode.”⁵⁵ Volgens De Wildt was het verdrag ‘niet alleen de liefdesbaby van Buitenlandse Zaken, maar ook van onze directie.’ De ratificatie kostte dus ook veel tijd omdat de verantwoordelijken binnen de regering dit verdrag zo goed mogelijk juridisch wilden inbedden omwille van emancipatie van vrouwen.

In de aantekeningen van Swiebel werd ook vanuit een andere invalshoek de vertraging verklaard, de door haar genoemde “politiek strategische invalshoek”.⁵⁶ Onder deze invalshoek vallen verschillende aspecten. Ten eerste werd aanvankelijk de AWGB gezien als noodzakelijke voorwaarde voor ratificatie.⁵⁷ Het Vrouwenverdrag verplicht niet tot een wet tegen seksdiscriminatie, maar voor Nederland was dat een logische consequentie. Die algemene wet zou immers een aantal principiële problemen regelen voor de Nederlandse situatie.⁵⁸ Het begrip seksdiscriminatie werd in het oorspronkelijke Nederlandse voorontwerp voor het verdrag ruim geïnterpreteerd, namelijk niet alleen inhoudende discriminatie op grond van sekse, maar ook op grond van huwelijks staat en seksuele voorkeur. In de AWGB zou dit wettelijk worden vastgelegd. Volgens De Wildt ontketende het Voorontwerp van het verdrag een storm van protest in rechts- orthodox-christelijke kring, vooral gericht op de bescherming van seksuele voorkeur.⁵⁹ Het CDA, die toentertijd regeerde, kon die storm niet negeren en ging het voorstel herzien.⁶⁰ Ook Groenman, kamerlid in de jaren tachtig benoemde deze politieke vertraging: “in het algemeen gingen “vrouwendingen” zeker als die berusten op bijvoorbeeld een Verdrag langzaam, zeker als het CDA in de regering zat.” In haar speech uit 1990 benadrukte ze eveneens dat vooral de politieke commotie die over het in 1981 gepubliceerde voorontwerp ontstond zorgde voor de vertraging van ratificatie.⁶¹

In een notitie tussen de DCE en het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid werd duidelijk dat door deze commotie de koppeling tussen de AWGB en het verdrag werd afgezwakt in het goedkeuringsvoorstel.⁶² Een mogelijke reden dat dit in 1985 gebeurde en het goedkeuringsvoorstel werd gepresenteerd, was volgens Swiebel druk vanuit het ministerie van Buitenlandse Zaken. Het stilliggen van de ratificatieprocedure van CEDAW was internationaal ‘geen gezicht’, met name niet omdat de derde VN-Wereldvrouwenconferentie, te houden in juli 1985 in Nairobi, er aan zat te

⁵⁵ Jeroen de Wildt, interview door auteur, 20 mei, 2020.

⁵⁶ Zie bijlage 2.

⁵⁷ Tweede Kamer 1988–1989, 18950 (R 1281), nr. 12.

⁵⁸ Laetitia van den Assum, interview door auteur, 6 mei, 2020.

⁵⁹ Jeroen de Wildt, interview door auteur, 20 mei, 2020.

⁶⁰ Joke Swiebel, interview door auteur, Nederland, 26 april, 2020.

⁶¹ Tweede Kamer 1988–1989, 18950 (R 1281), nr. 12.

⁶² Zie bijlage 4.

komen.⁶³ Swiebel stelde dat “bij Buitenlandse Zaken niet zo zeer de Minister Van den Broek, maar sommige ambtenaren en diplomaten dat pijnlijk vonden.”⁶⁴ Ook Kingma bevestigde deze positie van Swiebel “Wij waren als afdeling Verdragen neutraal als het ging of een verdrag moest worden geratificeerd of niet, maar wij vonden wel dat als het antwoord ja was, dat werk dan gedaan moest worden.”⁶⁵ De ambtelijke druk vanuit Buitenlandse Zaken met het oog op de Nairobi-conferentie kwam in zekere zin ook vanuit een politiek strategisch oogpunt, maar dan internationaal georiënteerd.

Tot slot wordt er vanuit een politiek strategisch oogpunt door Swiebel nog een verklaring voor vertraging gegeven aangaande de periode na het eindverslag van het parlement (1987) en de daadwerkelijke ratificatie (1991). De na 1987 opgelopen vertraging in de parlementaire behandeling van het goedkeuringswetvoorstel heeft volgens Swiebel te maken met een dreigende afbrokkeling van de politieke wil om het Vrouwenverdrag te aanvaarden, veroorzaakt door voor de Nederlandse regering nadelige rechterlijke uitspraken.⁶⁶ Nederland werd in 1984 aangeklaagd wegens het schenden van verdragsverplichting onder het BUPO-Verdrag en in 1988 wegens het schenden van het IVUR. Deze uitspraken betroffen het feit dat het systeem van sociale zekerheid in Nederland toen, nog meer dan in andere landen, gebaseerd was op de bescherming van het gezin met een man als kostwinner. De Nederlandse regering was daarom terughoudend in ratificatie van het Vrouwenverdrag omdat het betwijfelde of het verdrag niet nieuwe of verderstrekkende verplichtingen zou scheppen voor dat systeem.⁶⁷ Hiermee bevestigt Swiebel de aanname uit het artikel van Van den Brink welke is toegelicht in het historiografisch kader. Zoals Van den Brink mooi stelde “*Such experiences do not tend to encourage the ratification of new human rights treaties.*”⁶⁸ Het verdrag lag mede hierom ook volgens De Wildt een jaar lang “stil” bij de Eerste kamer.⁶⁹ Pas wanneer duidelijk werd dat het Vrouwenverdrag geen nieuwe verplichtingen zou scheppen ten aanzien van dat systeem werd de ratificatie voortgezet.⁷⁰

Na al deze vertraging is het VN-Vrouwenverdrag in 1991 uiteindelijk toch geratificeerd. Wat duidelijk naar voren kwam zijn de politieke belangen die een rol hebben gespeeld in dit proces, zowel op nationaal als internationaal vlak. Tegelijkertijd kan uit de acties van de regering ook een morele motivatie worden afgeleid. Het ministerie van Buitenlandse Zaken stond vooraan bij het opstellen van dit verdrag en de commissie binnen het ambtelijk bestel die verantwoordelijk was voor

⁶³ Zie bijlage 3.

⁶⁴ Joke Swiebel, interview door auteur, 26 april, 2020.

⁶⁵ Wepke Kingma, interview door auteur, 3 juni, 2020.

⁶⁶ Zie bijlage 3.

⁶⁷ Zie bijlage 3.

⁶⁸ Brink, “CEDAW after All These Years”, 484.

⁶⁹ Jeroen de Wildt, interview door auteur, 20 mei, 2020.

⁷⁰ Joke Swiebel, interview door auteur, 26 april, 2020.

wetsvoorstellen heeft het ter harte genomen dat dit verdrag op de best mogelijke wijze juridisch werd ingebed. Ook parlementariërs, zoals onder meer Groenman zagen in wat voor een belangrijke impact dit verdrag had gehad en kon hebben op de Nederlandse wetgeving:

Gelukkig is er in de tijd tussen de ondertekening en de goedkeuring wel het een en ander op het gebied van de bestrijding van vrouwendiscriminatie gebeurd in Nederland. De Memorie van Toelichting geeft een indrukwekkende lijst van nieuwe wetgeving, aanpassing van wetgeving en maatregelen.⁷¹

Deze morele overtuiging van de betrokkene over het belang van de inhoud van het verdrag mag niet vergeten worden.

Theoretische verklaringen

Naast de verklaringen van de geïnterviewden trachten enkele IB-theorieën ook ratificatie van mensenrechtenverdragen te verklaren. In deze paragraaf wordt de literatuur toegelicht en getoetst aan de ratificatie van het VN-Vrouwenverdrag door Nederland. Zo wordt antwoord gegeven op de derde deelvraag en wordt duidelijk vanuit welke theoretische hoek de ratificatie verklaard kan worden. Voordat hier verder op in wordt gegaan moet er een kanttekening geplaatst worden. Het is namelijk van belang aan te kaarten dat dit onderzoek zich beperkt tot IB-theorieën. Er wordt dusdanig niet ingegaan op overige theorieën die het handelen van een staat trachten te verklaren. Er is in IB-literatuur een onderscheid gemaakt tussen verschillende zienswijzen die het internationaal verdragenrecht onderzoeken. Het meest aansprekende debat bevindt zich tussen de rationalistische en de idealistische zienswijze.⁷² In de rationele zienswijze heeft het internationaal recht geen bevoorrechte positie, maar maakt het deel uit van een reeks instrumenten die staten toepassen om hun eigenbelang te bereiken.⁷³ Hathaway stelt dat er binnen de rationele zienswijze drie verschillende theorieën zijn die ratificatie van mensenrechtenverdragen trachten te verklaren: het realisme, het institutionalisme en het liberalisme.⁷⁴

Het realisme

Binnen het realisme, bestaan internationale verdragen en instellingen zoals de VN, alleen omdat machtige staten profiteren van hun aanwezigheid. De meest traditionele versie van deze benadering, het 'klassiek realisme', was in de jaren na de Tweede Wereldoorlog dominant in academische en beleidskringen. In deze visie worden staten uitsluitend gemotiveerd door hun geopolitieke belangen.⁷⁵

⁷¹Louise Groenman, interview door auteur, 1 juni, 2020.

⁷² Booth, *International relations theory today*, 36.

⁷³ Hathaway, "Do Human Rights Treaties Make a Difference?", 1947

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ H.J. Morgenthau, "Six Principles of Political Realism," *Classic Readings of International Relations*, 2006, pp. 34-38.

Dat zou betekenen dat Nederland enkel het VN-Vrouwenverdrag zou ratificeren omdat dit hun geopolitieke positie bevordert. Volgens een van de meest invloedrijke geleerden van het internationaal recht, Louis Henkin, bestaat internationaal recht en wordt het enkel nageleefd wanneer het in het belang is van de hegemonie van een paar machtige staten.⁷⁶ De Verenigde Staten ratificeert bijvoorbeeld maar weinig verdragen aangezien dat niet in hun *best interest* is, “... *choosing to stand outside the international structure supporting the international human rights system, but without being willing to subject its own conduct to the scrutiny of that system.*”⁷⁷ Het naleven van internationaal recht is in deze opvatting slechts een bijverschijnsel van het systeem. Het klassiek realisme hield echter geen stand, toen in de jaren zeventig en tachtig bleek dat de voorspellingen van deze theorie van de empirische werkelijkheid afweken en maakte plaats voor een genuanceerdere theorie: het neorealisme. De aanhangers van deze theorie zagen af van de exclusieve focus op internationale machtsrelaties en gebruikten als aanvulling daarop concepten uit de speltheorie en economie om het gedrag van staten te verklaren, zoals eigenbelang en rationaliteit.⁷⁸ Neorealist Kenneth Waltz’s beschrijft staten als “*unitary actors who, at minimum seek their own preservation and, at a maximum, drive for universal domination.*”⁷⁹ Internationaal recht wordt volgens deze theorie niet nageleefd omdat de wet doeltreffend is, maar alleen omdat naleving samenvalt met het eigenbelang van een staat.⁸⁰

Enkele gebeurtenissen in het ratificatieproces van het VN-Vrouwenverdrag in Nederland zouden vanuit het realisme verklaard kunnen worden. Volgens Morgenthau heeft het toekennen van mensenrechten vanuit een realistisch oogpunt weinig voordeel voor de geopolitieke macht van staten, aangezien ze hun macht moeten onderwerpen aan een rechtssysteem.⁸¹ Vanuit dit oogpunt zouden dus voornamelijk de handelingen die het ratificatieproces vertraagden geschaard kunnen worden onder deze theorie. Na ratificatie zou Nederland onderdanig worden aan een rechtssysteem dat het handelen van de regering kan bekritisieren. Een tekenende gebeurtenis in het ratificatieproces die een realistisch standpunt van de regering portretteert is de afgenomen politieke wil om het verdrag te ratificeren wegens kritiek van andere mensenrechtenorganen eind jaren tachtig. De regering vreesde dat het Vrouwenverdrag nieuwe of verderstrekkende verplichtingen zou scheppen ten aanzien van het sociale zekerheidssysteem. Pas wanneer duidelijk werd dat dat niet het geval was werd het ratificatieproces doorgezet. De Nederlandse regering neemt hier een rationele afgewogen keuze en

⁷⁶ Louis Henkin, “Rights: American and Human,” *Columbia Law Review* 79, no. 3 (1979): p. 420
<https://doi.org/10.2307/1121801>.

⁷⁷ Henkin, “Rights: American and Human,” 421.

⁷⁸ Booth, *International relations theory today*, 36

⁷⁹ Waltz, *Theory of International Politics*, 47

⁸⁰ Hathaway, “Do Human Rights Treaties Make a Difference?”, 1947

⁸¹ Morgenthau, “Six Principles of Political Realism,” 36.

handelt hier vanuit een uitgangspunt waar eigenbelang vooropstaat: nieuwe verplichtingen worden als een obstakel gezien voor ratificatie in plaats van een reden voor verandering.

Het institutionalisme

Een andere belangrijke IB-theorie die een nuance geeft op de visie dat staten rationele actoren zijn die handelen uit eigenbelang is het institutionalisme. Institutionalisten zoals onder meer Robert Keohane, Lisa Martin en Michael Zürn proberen uit te leggen waarom internationale instellingen bestaan en hoe zij het handelen van een staat beïnvloeden.⁸² Volgens deze theorie wordt het gedrag van staten ten aanzien van internationaal recht met name beïnvloed door het eigenbelang van de staat en in zekere mate door de regels en normen van het internationale recht.⁸³ In relatie tot ratificatie stelt Hathaway dat de institutionalistische beweegredenen om een mensenrechtenverdrag te ratificeren fundamenteel vindt in de behoefte om een goede reputatie op te houden ten aanzien van internationale instituties en andere landen.⁸⁴ Door een verdrag te ratificeren verkrijgt of behoudt een staat een betere reputatie ten aanzien van humaniteit en dusdanig meer aanzien als internationale actor: dit rijmt met het handelen naar eigenbelang én naar de normen van instituties. In het artikel *“Sovereignty Relinquished?”* stelt Wade M. Cole dan ook dat: *“countries that fail to honor treaty commitments tarnish their reputations in international relations. Because of this, states seek to make credible commitments,”*⁸⁵

Ook deze theorie kan een enkele belangrijke gebeurtenis in het ratificatieproces van het Vrouwenverdrag verklaren. Namelijk, het feit dat het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken druk heeft gezet om het verdrag sneller te presenteren wegens “gezichtsverlies” op de vrouwenconferentie van Nairobi. Nederland had internationaal een reputatie op het gebied van mensenrechten, en wilde deze niet verliezen. Er moest zoals Kingma stelde “werk verricht worden”. Deze zienswijze van een deel van de regering, het ministerie van Buitenlandse Zaken, zouden vanuit een institutionalistisch oogpunt verklaard kunnen worden.

⁸² Keohane, “Observations on the Promise and Pitfalls” 324; Robert O. Keohane en Lisa L. Martin, “The Promise of Institutional Theory,” *International Security* 20, no. 1 (1995): p. 39, <https://doi.org/10.2307/2539214>; Michael Zürn, “Historical Institutionalism and International Relations—Strange Bedfellows?,” *Historical Institutionalism and International Relations*, January 2016, pp. 199-228, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198779629.003.0008>.

⁸³ Keohane, “The promise of Institutional Theory”, 39.

⁸⁴ Hathaway, “Do Human Rights Treaties Make a Difference?”, 1949.

⁸⁵ Wade M. Cole, “Sovereignty Relinquished? Explaining Commitment to the International Human Rights Covenants, 1966-1999,” *American Sociological Review* 70, no. 3 (2005): pp. 472-495, <https://doi.org/10.1177/000312240507000306>, 478.

Het liberalisme

De rationele zienswijze kent nog een theorie die eigenbelang op een andere manier benaderd: het liberalisme. Het liberalisme stelt dat de staat handelt naar de wensen van de binnenlandse politiek. Volgens liberalist en professor Andrew Moravcsik heeft de relatie tussen staten en binnenlandse belangen een fundamentele impact op het gedrag van de regering op internationaal niveau.⁸⁶ *"Societal ideas, interests, and institutions influence state behavior by shaping state preferences, that is, the fundamental social purposes underlying the strategic calculations of governments."*⁸⁷ De keuze van de staat om zich te binden aan het internationaal recht komt in de liberalistische visie dus voort uit het gunstige effect van internationaal recht op binnenlandse belangen. Ook Hathaway stelt dat binnenlandse politiek invloed heeft: *'at an extreme, the theory can be reduced to the unenlightening truism that if a country acts in a particular way, it must be because domestic politics made it do so.'* Hierbij moet wel rekening gehouden worden met het feit dat deze theorie enkel opgaat bij liberale democratieën.⁸⁸ Nederland is een liberale democratie, dus deze theorie zou mogelijk ook inzichten voor Nederland kunnen verschaffen. Wanneer het ratificatieproces vanuit een liberalistisch perspectief benaderd wordt kan de vertraagde ratificatie verklaard worden wegens het feit dat ratificatie niet samenviel met de binnenlandse belangen, met name in de politiek. De grootste regeringspartij het CDA, wilde haar achterban niet afvallen toen deze zich negatief uitlieten over de AWGB en zodanig liep de ratificatie van het verdrag vertraging op. Op het moment dat de link tussen de AWGB en het verdrag was afgezwakt en het Memorie van Toelichting bij het parlement lag, was wederom het tempo van de ratificatie afhankelijk van politieke belangen. De vertraging die ontstond wegens de nadelige uitspraken als gevolg van andere mensenrechtenverdragen kwam voort uit afgenomen politieke wil en vrees voor mogelijke nieuwe verplichtingen. De uiteindelijk ratificatie van het verdrag zou dan gebaseerd zijn op het feit dat binnenlandse belangen waren bijgesteld en dusdanig het verdrag geen 'probleem' meer was.

Deze drie theorieën verklaren vanuit de rationele zienswijze verschillende opvallende gebeurtenissen in het ratificatieproces van het VN-Vrouwenverdrag. Echter, geven ze geen alomvattend antwoord voor al het handelen van de staat. Als Nederland dit verdrag in 1980 nog niet wilde ratificeren, waarom speelde de Nederlandse diplomaten dan zo een grote rol in het ontwerp van het verdrag? En als het verdrag veel politieke commotie teweegbracht waarom zorgde de DCE dan niet voor een zwakkere

⁸⁶ Moravcsik, "Taking Preferences Seriously", 513.

⁸⁷ Andrew Moravcsik, "Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics," *International Organization* 51, no. 4 (1997): pp. 513-553, <https://doi.org/10.1162/002081897550447>.

⁸⁸ Anne-Marie Slaughter, "International Law in a World of Liberal States," *European Journal of International Law* 6, no. 3 (1995): pp. 503-538, <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.ejil.a035934>, 504.

juridische inbedding? Niet alle handelingen van de regering lijken gemotiveerd te worden door het eigenbelang van de staat, sommige blijken ook voort te komen uit morele motieven van individuen.

Het idealisme

In de theorie is er naast het breed aanvaarde rationalistisch gedachtegoed ook een andere theorie waaruit staatshandelingen kunnen worden verklaard: het idealisme. Volgens IB theoreticus Cameron Thies is idealisme het label dat gebruikt wordt om welwillende optimisten te beschrijven die geloven dat internationale vooruitgang te bereiken is door de toepassing van menselijke reden en dat verdragen een resultaat zijn van gemeenschappelijk belang.⁸⁹ Het grote verschil met het rationalistische gedachtegoed is dat een staat niet enkel een rationele actor is die vanuit eigenbelang de kosten en baten tegen elkaar afweegt, maar dat het ook vanuit morele overtuigingen handelt. Tomuschat de schrijver van het boek *“Human Rights; between idealism and realism”* stelt dat in het verklaren van het handelen van een staat ten aanzien van mensenrechten de idealistische fundamente van deze rechten niet vergeten kunnen worden.⁹⁰ In Hathaways' artikel worden deze fundamente benaderd vanuit verschillende normatieve modellen. Academics die een normatieve benadering hanteren, beweren dat staatsbesluiten niet eenvoudig kunnen worden verklaard door berekeningen van geopolitieke of economische belangen of zelfs de relatieve macht van binnenlandse politieke groeperingen. Een volledige beschrijving van het staatsoptreden in het internationale domein vereist een begrip van de invloed en het belang van ideeën.⁹¹

Wat naar voren kwam in de interviews en de primaire bronnen is dat het verdrag ook geratificeerd werd wegens de ideeën achter de tekst. Verschillende belangrijke actoren binnen de regering bleken het Vrouwenverdrag maar al te graag te willen implementeren in de Nederlandse rechtsorde wegens de implicaties die het zou hebben voor de positie van de vrouw. De Wildt en Van den Assum spraken met enorme passie over het verdrag en niet enkel omdat dit in belang was van de Nederlandse staat, maar omdat zij geloofden in het belang van vrouwenrechten. Ook Groenman onderstreepte in haar speech dat zij het “gelukkig” vond dat dit verdrag zoveel maatregelen teweeg had gebracht die de positie van de vrouw bevorderde. Niet alleen de overtuigingen, maar ook de acties van verschillende actoren laten zien hoe de ideeën achter het verdrag van invloed zijn geweest op het ratificatieproces. De grote rol die Van den Assum bijvoorbeeld speelde in het opstellen en presenteren van het verdrag voor de AV toont haar toewijding aan de idealistische fundamente van het verdrag. Eveneens betuigt de indrukwekkende lijst van nieuwe wetgeving opgesteld door de DCE dat deze commissie het verdrag wilde inzetten als instrument om de positie van vrouwen te bevorderen.

⁸⁹ Thies, “Progress, History and Identity in International Relations Theory:”150.

⁹⁰ Tomuschat, *Human Rights: between Idealism and Realism*, 4.

⁹¹ Hathaway, “Do Human Rights Treaties Make a Difference?”, 1955.

Verschillende actoren binnen de regering zijn door de idealistische fundamenten van de rechten vastgelegd in dit verdrag gemotiveerd tot actie. Vanuit dit oogpunt kan dusdanig beargumenteerd worden dat de Nederlandse regering dit verdrag ook op een idealistische manier benaderde.

Deel 3: Conclusie

In dit paper is getracht door middel van mondelinge geschiedenis en theoretische inzichten de ratificatie van het VN-Vrouwenverdrag door Nederland beter te begrijpen. Het handelen van de Nederlandse regering ten aanzien van het verdrag kan uit verschillende theoretische kaders begrepen worden. Volgens de geïnterviewden waren er politieke factoren die vaak de overhand speelden in het debat over het verdrag, zoals de politieke commotie over de AWGB. Deze commotie, de druk vanuit Buitenlandse Zaken op het presenteren van de Memorie van Toelichting en het vertragen van ratificatie wegens nadelige rechterlijke uitspraken als gevolg van schending van andere mensenrechtenverdragen kunnen vanuit de realistische, dan wel institutionalistische of liberalistische, theorie worden verklaard. De staat was hier een rationele actor die handelde naar eigenbelang, zoals binnenlandse politiek of internationale reputatie, en kan dusdanig vanuit een rationalistisch oogpunt begrepen worden. Andere aspecten in het ratificatieproces zijn echter lastiger te corresponderen met deze rationalistische overtuiging. Zo is bijvoorbeeld de toewijding van Nederland om secuur om te gaan met het aangaan van verdragsverplichtingen, en de indrukwekkende lijst van nieuwe wetgeving, aanpassing van wetgeving en maatregelen die de DCE opstelde lastiger te verklaren uit eigenbelang. De staat moest namelijk politieke concessies maken om deze maatregelen door te voeren. In de interviews met de personen verantwoordelijk voor deze handelingen kwam naar voren dat zij dit niet zagen als acties voor politiek gewin op nationaal dan wel internationaal vlak, maar voornamelijk wegens de overtuiging dat dit verdrag belangrijk was voor de positie van de vrouw. De idealistische fundamenteën van de vrouwenrechten hadden zodanig wel degelijk invloed op het handelen van de Nederlandse regering.

De Nederlandse benadering en reden voor ratificatie van het VN-Vrouwenverdrag blijkt dus vanuit zowel de rationalistische als de idealistische zienswijze begrepen te kunnen worden. Een enkele theorie is niet in staat de gehele motivatie achter het ratificatieproces te verklaren, maar de theoretische inzichten samen kunnen wel al de afzonderlijke gebeurtenissen verklaren. Dit onderzoek geeft dusdanig niet enkel inzicht in het ratificatieproces van het Vrouwenverdrag in Nederland, maar draagt ook bij aan een beter begrip van de IB-theorie over ratificatie van mensenrechtenverdragen in het algemeen. Binnen de IB-theorie wordt de staat vaak als één actor gedefinieerd, maar wat zichtbaar werd door middel van de interviews is dat een staat niet handelt als een amorfe entiteit, maar vanuit verschillende afdelingen die soms tegenstrijdige belangen naleven. De CDA-politici die politieke belangen nastreven versus ambtenaren van diezelfde regering die juist zo snel mogelijk willen ratificeren. Door de inzichten van de ambtenaren werd duidelijk dat zij als individuen binnen de staat een sleutelrol spelen in de koers van het land.

Nu de hoofdvraag van deze scriptie is beantwoord is het van belang om een kritische blik te

werpen op het onderzoek. Dit onderzoek heeft zich georiënteerd op verklaringen van de Nederlandse regering voor ratificatie. Wat nog onderbelicht is gebleven is de invloed van het maatschappelijke, nationale debat over vrouwenrechten op deze ratificatie. Zoals benoemd in de analyse speelde het ratificatieproces zich af ten tijden van de tweede feministische golf. Er zou nog verder onderzoek gedaan kunnen worden naar de invloed van deze emancipatiebeweging op de Nederlandse wetgeving uit de jaren tachtig, zoals bijvoorbeeld het Vrouwenverdrag en de AWGB. Ook het internationale debat over vrouwenrechten zou in vervolgonderzoek verder uitgediept kunnen worden. Hoe verliep de ratificatie van het Vrouwenverdrag in Nederland zich bijvoorbeeld met de ratificatie van het verdrag in andere landen? Door de interviews met de ambtenaren werd dit onderzoek sterk gericht op de binnenlandse gevolgen; de gevolgen van het ratificatieproces op het buitenlandse beleid zijn tot dusver nog onderbelicht. Tot slot, een korte bespreking van de theorie. Wegens het onderzoek naar de hoofdlijnen van de verschillende IB-theorieën zijn sommige details van deze theorieën achterwege gelaten. Verder onderzoek zou zich kunnen specificeren in de afzonderlijke theorieën.

Bibliografie

- Alles, Delphine, Auriane Guilbaud, and Delphine Lagrange. "Interviews in International Relations." *Resources and Applied Methods in International Relations*, 2017, 109–22.
https://doi.org/10.1007/978-3-319-61979-8_8.
- Booth, Ken, en Toni Erskine. *International Relations Theory Today*. Cambridge, UK: Polity, 2016.
- Brink, Marjolein Van Den. "THE CEDAW after All These Years." *Women's Human Rights*, 2012, 482–510. <https://doi.org/10.1017/cbo9781139540841.022>.
- Brünott, Loes. "De Actuele Verhouding Tussen Het Vrouwenverdrag En Een Brede Wet Gelijke Behandeling." *Nemesis* 3 (1987): 270–77.
- Cole, Wade M. "Sovereignty Relinquished? Explaining Commitment to the International Human Rights Covenants, 1966-1999." *American Sociological Review* 70, no. 3 (2005): 472–95.
<https://doi.org/10.1177/000312240507000306>.
- Dolle, Alphons. "CDA behoeft ondertitel 'sociaal conservatief'." (2003) pp. 70-83.
- Goldschmidt, Jenny E. "Het VN-Verdrag Inzake De Uitbanning Van Alle Vormen Van Discriminatie Jegens De Vrouw ." *Nemesis* 7 (1984): 334–37.
- Hathaway, Oona A. "Do Human Rights Treaties Make a Difference?" *The Yale Law Journal* 111, no. 8 (2002): 1935. <https://doi.org/10.2307/797642>.
- Havinga, Tetty, en Jos Hoevenaars. "Liane Vogel-Polsky En De Realisatie Van Vrouwenrechten: Een Actor Als Factor [[Liane Vogel-Polsky and the Realisation of Womens' Rights]." *SSRN Electronic Journal*, 2016. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2741069>.
- Henkin, Louis. "Rights: American and Human." *Columbia Law Review* 79, no. 3 (1979): 405.
<https://doi.org/10.2307/1121801>.
- Jeroen de Wildt, interview door Olga van den Berg, 20 mei, 2020.
- Joke Swiebel, interview door Olga van den Berg, 26 april, 2020.
- Kaufman, Joyce P., en Susan McEachern. *Introduction to International Relations: Theory and Practice*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc, 2018.
- Keohane, Robert O. "Observations on the Promise and Pitfalls of Historical Institutionalism in International Relations." *International Politics and Institutions in Time*, 2017, 321–36.
<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198744023.003.0015>.

- Laetitia van den Assum, interview door Olga van den Berg, 6 mei, 2020.
- Lijnzaad, L. "Het Kussen Van Een Kikker." *Nemesis* 7, no. 2 (1991): 5–18.
- Louise Groenman, interview door Olga van den Berg, 1 juni 2020.
- Moravcsik, Andrew. "Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics." *International Organization* 51, no. 4 (1997): 513–53.
<https://doi.org/10.1162/002081897550447>.
- Morgenthau, H.J. "Six Principles of Political Realism." *Classic Readings of International Relations*, 2006, 34–38.
- Morozov, Viatcheslav. "Resisting Entropy, Discarding Human Rights." *Cooperation and Conflict* 37, no. 4 (2002): 409–29. <https://doi.org/10.1177/001083602762574487>.
- Neumayer, Eric. "Do International Human Rights Treaties Improve Respect for Human Rights?" *SSRN Electronic Journal*, 2004. <https://doi.org/10.2139/ssrn.607681>.
- Oomen, Barbara. "The Rights for Others: The Contested Homecoming of Human Rights in the Netherlands." *Netherlands Quarterly of Human Rights* 31, no. 1 (2013): 41–73.
<https://doi.org/10.1177/016934411303100103>.
- Portelli, Alessandro. "What Makes Oral History Different." *Oral History, Oral Culture, and Italian Americans*, 2009, 21–30. https://doi.org/10.1057/9780230101395_2.
- Ritchie, Donald A. *The Oxford Handbook of Oral History*. Oxford: Oxford Univ. Press, 2012.
- Slaughter, Anne-Marie. "International Law in a World of Liberal States." *European Journal of International Law* 6, no. 3 (1995): 503–38.
<https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.ejil.a035934>.
- Slaughter, Anne-Marie, Andrew S. Tulumello, and Stepan Wood. "International Law and International Relations Theory: A New Generation of Interdisciplinary Scholarship." *The American Journal of International Law* 92, no. 3 (1998): 367. <https://doi.org/10.2307/2997914>.
- Swiebel, Joke. "Consideration of reports submitted by States-Parties under Article 18 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women", (speech, Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, New York, 17 januari 1994).

Thies, Cameron G. "Progress, History and Identity in International Relations Theory: The Case of the Idealist-Realist Debate." *European Journal of International Relations* 8, no. 2 (2002): 147–85.
<https://doi.org/10.1177/1354066102008002001>.

Tomuschat, Christian. *Human Rights: between Idealism and Realism*. Oxford: Oxford University Press, 2014.

Tweede Kamer, 1984-1985, 18950 (R 1281), A.

Tweede Kamer, 1984-1985, 18950 (R 1281), nr. 3. (Memorie van Toelichting)

Tweede Kamer, 1984-1985, 18950 (R 1281), nr. 4. (Voorlopig verslag)

Tweede Kamer, 1986-1987, 18950 (R 1281), nr. 6. (Memorie van Antwoord)

Tweede Kamer, 1986-1987, 18950 (R 1281), nr. 8. (Eindverslag)

Tweede Kamer, 1988-1989, 18950 (R 1281), nr. 9. (Nota naar aanleiding van het Eindverslag)

Tweede Kamer, 1990-1991, 18950 (R 1281), nr. 12.

Waltz, Kenneth Neal. "Theory of International Politics." Essay. In *Theory of International Politics*, 117.
New York: McGraw-Hill, 2006.

Wepke Kingma, interview door Olga van den Berg, 3 juni, 2020.

Zürn, Michael. "Historical Institutionalism and International Relations—Strange Bedfellows?"
Historical Institutionalism and International Relations, 2016, 199–228.
<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198779629.003.0008>.

Bijlages

Bijlage 1: Algemene vragen voor de interviews

1. Mag ik naar u en uw antwoorden verwijzen in mijn onderzoek?
2. Wat was uw rol binnen de overheid ten tijden van de ratificatie van het VN-Vrouwenverdrag?
3. Hoe heeft u bijgedragen aan de ratificatie van het verdrag?
4. Wat was volgens u de reden voor de "vertraagde" ratificatie van het VN-Vrouwenverdrag?
5. Waarom werd het Memorie van Toelichting juist in april 1985 gepresenteerd?
6. Waarom ratificeerde de Nederlandse regering het verdrag?
7. Waarom werd het verdrag geratificeerd voordat de AWGB af was?
8. Hoe kwam de Kalsbeekrapportage tot stand? En waarom?
9. Denkt u dat ratificatie in het Nederlandse strategische belang was (internationaal / lokaal gezien)? Of ging het eerder om morele redenen?

Bijlage 2 : Aide-memoire voor VN Seminar Kiev 1990

Bijlage 2

Nederland en het VN-vrouwenverdrag: waarom heeft het zo lang geduurd?

(Aide-memoire ten behoeve van Nederlandse deelname aan VN-Seminar in Kiev, 2-12 september 1990).

- Verklaring is niet dat Nederland geen emancipatiebeleid of geen "national machinery" zou hebben. Daar al mee gestart in 1974 (EK) resp. 1977 (nota "Proces").
Nederland in jaren '70 actief betrokken bij opstelling verdrag; ondertekende het tijdens Kopenhagen Conferentie (juli 1980).
- Verhouding nationale wetgeving tot verdrag (juridische invalshoek):
 - . monisme : een geratificeerd verdrag wordt vanzelf integraal onderdeel van de nationale rechtsorde;
 - . art.94 G.W.: binnen het Koninkrijk geldende voorschriften blijven buiten toepassing indien niet verenigbaar met een ieder verbindende bepalingen uit verdragen en besluiten van internationale organisaties;
 - . Een "een ieder verbindende bepaling" heeft directe werking: de burger kan zich bij de rechter op zo'n bepaling beroepen;
 - . Andere EG-landen met een monistisch systeem (België, Frankrijk, Griekenland, Luxemburg, Portugal, Spanje) kennen zo'n regeling niet!!
Goedkeuringsprocedure werd daarom niet als een sinecure opgevat, maar buitengewoon grondig, wetenschappelijk verantwoord en gedetailleerd.
- Verhouding nationale wetgeving tot verdrag (politiek-strategische invalshoek).
Aanvankelijk werd Wet tegen seksdiscriminatie c.q. Algemene wet gelijke behandeling gezien als noodzakelijke voorwaarde voor ratificatie. De politieke commotie die over het in 1981 gepubliceerde Voorontwerp ontstond, betekende dat een draai moest worden gemaakt en dat kostte tijd.
In het in 1985 ingediende goedkeuringswetsvoorstel werd deze koppeling afgezwakt.

Het begrip seksdiscriminatie werd in het oorspronkelijke Nederlandse voorontwerp ruim geïnterpreteerd, namelijk niet alleen inhoudende discriminatie op grond van sekse, maar ook op grond van huwelijkse staat en seksuele voorkeur (dat wil zeggen voorkeur voor en homoseksuele dan wel heteroseksuele levenswijze). Achtergrond van deze zienswijze is de opvatting, dat een vrije keuze in persoonlijk gedrag en relatievorm een integraal onderdeel vormt van het recht van vrouwen (en mannen) zich uit traditionele rolbeperkingen los te maken.

De politieke controverse die dit voorstel opriep, kon uiteindelijk alleen worden bezworen door deze interpretatie in te kaderen in het voorstel voor een zeer algemene anti-discriminatiewet.

Deze omvat nu ook godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid en ras als non-discriminatiegronden. Dit wetsvoorstel ligt nu bij de Raad van State.

De na 1988 opgelopen vertraging in de parlementaire behandeling van het goedkeuringswetsvoorstel heeft te maken met een dreigende afbrokkeling van de politieke wil om het Vrouwenverdrag te aanvaarden, veroorzaakt door voor de Nederlandse regering nadelige rechterlijke uitspraken, waaronder die van het Human Rights Committee op grond van het BUPO-verdrag. Een en ander hangt samen met het feit dat het systeem van de sociale zekerheid in Nederland nog steeds meer dan in andere landen gebaseerd is op bescherming van het gezin (en van de man als kostwinner). Uiteindelijk werd duidelijk dat het Vrouwenverdrag op dit gebied geen nieuwe of verder strekkende verplichtingen schept.

- In het concept-goedkeuringsvoorstel zoals dat in 1981 aan de adviesorganen werd voorgelegd, werd nog voorzien in voorbehouden, met name ten aanzien van militaire dienstplicht en de pensioenen. Later zijn andere voorbehouden ter sprake geweest. Het nu door de TK aanvaarde goedkeuringsvoorstel vermeldt geen enkel voorbehoud.
- Bij behandeling goedkeuringswetsvoorstel in TK in (juli 1990) is amendement aanvaard: de regering dient vier jaar na inwerking-treding van het verdrag en vervolgens elke vier jaar aan het parlement verslag uit te brengen over de uitvoering in Nederland. [Dit impliceert dat het Nederlandse parlement dit verslag ontvangt één jaar voordat de Nederlandse regering zijn tweede rapport aan de CEDAW moet uitbrengen. Een soortgelijk "voortraject" voor het eerste Nederlandse rapport aan de CEDAW werd niet nodig geacht, omdat de stukken nu voldoende informatie over het Nederlandse beleid bevatten].

Bijlage 3: Speech Swiebel bij CEDAW in New York 1994

maandag

Committee on the Elimination of
Discrimination against Women
Thirteenth Session
(New York, 17 January - 4 February 1994)

Item 3: Consideration of reports submitted
by States-Parties under Article 18
of the Convention on the Elimination
of All Forms of Discrimination against
Women

Re.: Doc. CEDAW/C/NET/1 and 1/Add.3

Intervention by Ms. Joke Swiebel,
Head of the Delegation of
the Kingdom of the Netherlands
on Monday, 17 January 1994

The implementation of the Convention is primarily the task of the legislator and the administration, who have according to the language used in the Convention, a considerable extent of discretion to decide which measures they deem to be appropriate.

At the date of signing the Convention (1980), most articles were already reflected in our constitution and in national law. Others have been implemented by legal reforms during the years that took our ratification process. When in 1982 the draft ratification bill was sent to the Council of State (the highest advisory body in matters of legislation), the then government stated explicitly that various articles of the Convention were to be implemented by a general equal treatment law. At that time such a law was meant to cover not only sex-discrimination, but also discrimination on the basis of marital status and sexual preference. The various alternative drafts for such a law caused a vast public debate and commotion in political life. Ratification and implementation of the Convention became uncertain. On the eve of the Third World Conference on Women (held in 1985 in Nairobi) the then government changed its view on the relationship between ratification and implementation. It no longer thought that we had to wait for the adoption of general equal treatment legislation before ratifying the Convention, and accepted the admissibility of gradual implementation.

Madame Chair,

In different stages of our ratification procedure it was debated whether substantial reservations to particular articles of the Convention were desirable and feasible, in particular reservations relating to conscription of only men into military service and to equality in the

Bijlage 4: Notitie DCE 1988

Aan : Staf
Van : Jeroen en Tony
Betreft : A. VN-Verdrag tegen Vrouwendiscriminatie
B. Handboek Internationaal recht en vrouwen
T.b.v. : stafvergadering van 2 februari 1988
PC-km : H50-STAF8801.VN
Datum : 7 januari 1988

STAFNR. 88/6

A. HET VN-VERDRAG TEGEN VROUWENDISCRIMINATIE

In december is in de staf besloten weer eens een inhoudelijke bespreking te wijden aan het VN-Verdrag tegen Vrouwendiscriminatie. Dat is een technisch ingewikkelde materie, maar omdat in beginsel alle stafleden er op enig moment mee te maken kunnen krijgen, lijkt een nieuwe behandeling toch nuttig.

A.1. Documentatie

In bijlage 1 gaat een kopie van de Verdragstekst. Lezing* daarvan geeft al het nodige houvast. Verder is er inmiddels redelijk wat literatuur beschikbaar, geschreven voor niet-gespecialiseerde juristen. In bijlagen 2 en 3 een beperkte selectie daaruit:

- Henc van Maarseveen, "Het verdrag tegen vrouwendiscriminatie". In : Nederlands Juristenblad 21-9-1985, pp. 1021-1028.
- Loes Brunott, "Een nieuwe internationale impuls". In : Nemesis, maart/april 1986, pp. 45-48 (complete artikel : pp. 45-53).

Het leek ons beter deze teksten voor te leggen en niet te proberen er een uittreksel van te maken dat leesbaarder is voor niet-juristen. Wie in haar/zijn werk met het Verdrag te maken krijgt moet zich immers toch bedienen van het juridisch begrippenapparaat.

A.2. Stand van zaken

Het Verdrag dateert van 1979 en werd in 1980 door Nederland (Stas Kraaijeveld-Wouters) ondertekend tijdens de VN-Wereldvrouwenconferentie in Kopenhagen. Door de ondertekening is Nederland echter nog geen Verdragspartij. Dat komt pas als het Verdrag volgens de nationale procedure is goedgekeurd en vervolgens is bekrachtigd. Als nationale procedure is gekozen voor de expliciete goedkeuring bij wet (i.t.t. de stilzwijgende goedkeuring). Daartoe is in april 1985 een zogenaamd goedkeuringswetsvoorstel ingediend (TK 18950). De voorbereidingstijd was zo lang omdat aanvankelijk een zeer sterke koppeling was gelegd met de algemene Wet Gelijke Behandeling, zoals voorzien in het Voorontwerp uit 1981*). Na alle commotie over dit laatste stuk moest er dus een draai worden gemaakt: de algemene WGB wordt inmiddels niet meer gepresenteerd als de alleenzaligmakende wijze van uitvoering van het Verdrag. De behandeling van het goedkeuringsvoorstel is nu gevorderd t/m het eindverslag van de Tweede Kamer. Zodra de nota n.a.v. het eindverslag gereed is (hopelijk nog in januari 1988) kan de plenaire (mondelijke) behandeling beginnen.

* Voor de nieuwe generatie DCE'ers : dat was het plan voor een algemene Wet tegen seksdiscriminatie.